

SAMSUN MERKEZ KÖKÇÜOĞLU MEZARLIĞI'NDA KİTABELERİNDE ŞAİR ADI BULUNAN MEZAR TAŞLARI

Yrd. Doç. Dr. Eyüp NEFES

ÖZET

Osmanlı mezar taşları arasında bazen dönemin tanınmış şairlerine yazdırılan mezar taşı kitabeleri de görülebilmektedir. Samsun Merkez Kökçüoğlu Mezarlığı'nda da benzer şekilde şairlerinin isimleri metin içinde verilmiş mezar taşları bulunmaktadır. Bu makalede adı geçen mezarlıktaki şair adları verilmiş mezar taşlarını tanıtmayı amaçladık.

Anahtar Kelimeler: Mezar, Mezar taşı, Kitabe ve Şair isimleri

ABSTRACT

Among the tombstones of Ottoman period, it is possible to encounter some inscriptions belonging to the then famous poets. On some tombstones in Samsun Kökçüoğlu Central Graveyard, there are some which have inscriptions authored and signed by poets. This paper is to describe some tombstones which have inscriptions with the name of their poets.

Key Words: Tomb, Tombstone, Inscription and Poet Names

Giriş: Bu makalenin amacı, Samsun Merkez Kökçüoğlu Mezarlığı'nda bulunan eski mezar taşları içinden kitabelerinde şair adları verilmiş olanları inceleyerek sözü edilen şairler hakkında kısa malumat sunmaktır.

1- Hulusi'ye Ait Kitabe

Merhum Samsun Müftüsü Ahmet Efendi adına dikilen mezar taşı (Resim 1), Mezarlığın kuzey duvarına yakın bir konumdadır. Kitabede, medfunun hicri 1281 Cemaziye'l-ahir ayının ilk günlerinde (Kasım 1864) tarihinde vefat ettiği kayıtlıdır. Bitişindeki ağacın etkisiyle eğik olmasına rağmen genel olarak sağlam görünümde olan mezar taşı, alçak kabartma tekniği ile işlenmiş, mermer malzemeyle mamul, başlıklı prizmal şahide biçimindedir. 170x38x18 cm ebadındaki şahidenin başlık kısmını, sarıklı bir kavuk¹ oluşturmaktadır. Söz konusu bu kavuğun

¹ Başlık tiplerinde Halit Çal'ın, İstanbul Eyüp Mezarlığı'ndaki mezar taşı başlıkları ile ilgili çalışmasından faydalandık. Bkz. Halit Çal, "İstanbul Eyüp'teki Erkek

ölçüleri; üst çap:28 cm, alt çap: 32 cm, yükseklik: 23 cm şeklindedir. Şahidenin yüzeyindeki kitabenin çevresi, ince silmeler içine alınmış defne yaprağı motifiyle sınırlandırılmıştır. Dalgalı biçimde yontulan şahide kenarlarına paralel olarak dalgalanan bu yaprak motifi, kitabenin üstünde kemerli bir şekil almakta ve serbest çiçek formu ile başlayarak kitabe bitiminde sona ermektedir.

Şahidenin doğu (iç) yüzeyindeki 15 satırlık mâil celî ta'lik hatlı Osmanlı Türkçe'si ile yazılı kitabe, çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Bu kitabenin metni ve okunuşu şu şekildedir:

1- Hüve'l-hayyü'l-bâkî	۱- هو المحي الباقي
2- el-Mevtü ke'sün küllü nâsin şâribün	۲- الموت كأس كل ناس شاربون
3- ve'l-Kefenü siyâbun küllü nâşin lâbisün	۳- والكفن ثياب كل ناس لابنون
4- ve'l-Cenâzu merkebun küllü nâsin râkibün	۴- والجناز مركب كل ناس راكبون
5- ve'l-Kabru bâbun küllü nâsin dâhilün	۵- والقبر باب كل ناس داخلون
6- Hayf sad hayf baġ-ı dehrin ek-meli	۶- حيف صد حيف باغ دهرک اکملی
7- Gitti dünyâdan yıkıldı ilm evi	۷- کندی دنیادن بیقلدی علم اوی
8- Gitti tevhîd ile râh-ı Hakka ol	۸- کندی توحید ایله راه حقه اول
9- İlm ile tutmuşdı doğru yol	۹- علم ایله طوتمشیدی طوغری یول
10- Ey-Hulûsî söyle mevt-i târîhini 1281	۱۰- ایخلوصی سویله موت تاریخی ۱۲۸۱

- 11- *Rahmet ile y d ideler n munu*                          
- 12- *M derris n-i kir mdan esbak Samsun*                            
- 13- *M ft si faziletli merhûm Ahmed Efendi'nin*                              
- 14- *R h-i Őerif y n el-fâtiha*                    
- 15- *F  gurre Cim sene 1281*                       

2- Sabri'ye Ait Kitabeler

a- Kel Onbaşı-zade Mehmet Efendi'nin Mezarı

Hicri 1296 (M.1878) tarihinde vefat eden Mehmet Efendi adına yaptırılan Őahideli lahit, mezarlık içindeki caminin kuzeyinde yer almaktadır. Mezarın mermer Şahideleri sağlam (Resim 3), taŐtan mamul lahit kısmı ise büyük  l de harap durumdadır. Mezarın baş taşı, başlıklı prizmal Şahide biçimindedir. 125x25x9 cm ebadındaki baş taşı Őahidesinin başlık kısmını Aziziye kalıplı bir fes meydana getirmektedir. Bu fes, üst çap 18 cm, alt çap 20 cm ve yükseklik 13 cm  l s ndedir. Şahide alınlığının kenarlarında ve kitabenin üst kısmında görülen boŐluk, kurdele ile bağlanmış yanlara sarkan iki  i ek dalı ile doldurulmuŐtur. Alçak kabartma tekniği ile işlenen bu süsleme ögesi ve kitabe dışında Şahide yüzeyinde başka tezyinat görülmez. Serbest  i ek formu ile tezyinatlanmış olan sivri kemerli ayak taşı, 112x24x8 cm'dir. Őahidelere dayanak vazifesi gören ve büyük  l de toprağa gömülerek tahrip olmuş lahdin boyu 138 cm, eni ise 75 cm'dir.

Baş taŐının doğu (i ) yüzeyine Osmanlı Türkçe'si ile mâil cel  ta'lik hatla yazılmış olan 14 satırlık kitabe, çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Vefat tarihi, metin içinde ebced hesabı ile de düŐülmüŐ bu kitabenin metni ve okunuşu Şu Şekildedir:

           

1- *Hüve'l-B ki*

2- *Nev-civ n iken Dir  -zâde*

                              

Kel Onbaşı

3- *Sâkî-i hummâ elinden içdi
hem zehr-i âb-ı câm*

۳- ساقی حما الندن ایچدی هم زهر اب جام

4- *Ey dirigâ bülbül-i âmâlî
uçdu bâğdan*

۴- ای دریغا بلبل آمالی اوجدی باغدان

5- *Zağlar şimden-gerû
gülzârîde itsun ...²*

۵- زاغلا شمدنکرو کلزاریده ایتسون .

6- *Âsumânın hakkı var kan
ağlasa bu yerlere*

۶- آسمانک حقی وار قان آغلسه بو یرله

7- *Kim ayak çektî Muham-
med bu cihândan vesselâm*

۷- کیم آياق چکدی محمد بو جهاندن والسلام

8- *Var ise afv eyle yâ Rab
lütfile isyânını*

۸- وار ایسه عفو ایله یا رب لطفله عصبیانی

9- *Hem penâh u destgîr ola
âna hayru'l-enâm*

۹- هم پناه و دستگیر اوله آکا خیرالانام

10- *İki yaş çıkdı gözünden
Sabri'yâ târihine*

۱۰- ایکی یاش چقدی کوزندن صبریا تاریخینه

11- *İrcî³ emriyle kıldı dâr-ı
ukbâya makâm⁴*

۱۱- ارجعی امریله قیلدی دار عقبایه مقام

12- *Kel Onbaşı-zâde merhûm
Mehmed Efendi'nin*

۱۲- کل اونباشی زاده مرحوم محمد افندیکنک

13- *Rûhuna rızâen li'llâhi'l-
fâtîha*

۱۳- روحنه رضاً لله الفاتحه

14- *Sene 1296*

۱۲۹۶ ۱۴ - سنه

b- Müftü-zâde Haydar Efendi'nin Mezar Taşı

Hicri 1307 (M.1890) tarihinde vefat eden Müftü-zâde Haydar Efendi'nin, mezarlık içindeki caminin doğusundaki mezar taşı (Resim 5),

² Kitabedeki bu kısım kırılmıştır.

³ Fecr suresi 28. ayete atıfta bulunulmuştur. Ayetin aslı "ارجعی الی ربک راضیه مرضیه" şeklindedir. Anlamı şöyledir: "sen ondan hoşnut o senden hoşnut olarak Rabbine dön."

⁴ Ta'miyeli ebced hesabının kullanıldığı bu satırdaki harflerin değerleri toplandığında 1298 sayısı bulunmaktadır. Bir önceki satırda yer alan "iki yaş çıktı" ifadesi ile sonuçtan iki çıkarılması gerektiğine işaret edilmektedir.

mermerden başlıklı prizmal Şahide biçimindedir. Başlık kısmı kırık olan Şahidenin  l  s  118x33x7 cm'dir. Şahide üzerinde yer alan bitkisel karakterli süsleme ögesi ve kitabe, alçak kabartma tekniği kullanılarak yüzeyle işlenmiştir. Şahide alınlığında görülen süsleme, ortada bir  i ekle düğümlenen yaprak dallarının simetrik olarak yanlara sarkıtılmasıyla oluŐturulmuŐtur. Şahide genel görünümü itibarıyla sonradan buraya konmuŐ gözükmektedir. Dolayısıyla hemen yanibaŐında bulunan ve hurma ağacı motifi ile tezyinatlanmış olan ayak taşı Şahidesi bu baş taŐına ait olmayabilir.

Baş taŐın doğu (i ) yüzeyine Osmanlı Türkçe'si ile mâil celi ta'lik hatla işlenmiş 12 satırlık kitabe, çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Medfunun vefat tarihi ebced hesabı ile de düŐülmüŐtür. Bu kitabenin metni ve okunuşu Őoyledir.

1- <i>�h mine'l-mevt</i>	�- �h min al-mawt
2- <i>T�ze iken zâde-i Müfti Efendi �h kim</i>	�- T�ze ayken zâde-i müfti efendi �h kim
3- <i>S�ki-i devr-i felekden i�di �n zehr-i �b-ı c�m</i>	�- S�ki-i devr-i felekden i�di �n zehr-i �b-ı c�m
4- <i>Ey dir�ğ� bülbül-i �m�li u�du b�ğdan</i>	�- Ey dir�ğ� bülbül-i �m�li u�du b�ğdan
5- <i>Z�ğlar Şimden ger� g�lz�r da kilsun h�r�m</i>	�- Z�ğlar Şimden ger� g�lz�r da kilsun h�r�m
6- <i>�sumanın hakkıdır kan ağla-sa bu yerlere</i>	�- �smanın hakkıdır kan ağla-sa bu yerlere
7- <i>Kim ayağın çekti Haydar bu cihândan vesselâm</i>	�- Kim ayağın çekti Haydar bu cihândan vesselâm
8- <i>Var ise afv eyle yâ Rab lütfiye isy�nunu</i>	�- Var ise afv eyle yâ Rab lütfiye isy�nunu
9- <i>Hem penâh u destg�r ola ona hayru'l-enâm</i>	�- Hem penâh u destg�r ola ona hayru'l-enâm
10- <i>F�tiha kasdıyla dedim Sabri'y� târihine</i>	�- F�tiha kasdıyla dedim Sabri'y� târihine

- 11- *Genciken Haydar Efendi tuttu ukbâda makâm5* ۱۱- کنجیکن حیدر افندی دوتدی عقباده مقام
- 12- Sene 1307 ۱۲- سنه ۱۳۰۷

3- Hâfız'a Ait Kitabe

Hicri 1307 (M.1890) yılında vefat eden Tahsin Bey'e ait mermer mezar taşı (Resim 7), başlıklı prizmal şahide şeklinde düzenlenmiştir. Mezarlık içindeki caminin doğusunda bulunan mezarın ayak taşı ve şahideleri taşıyan unsurları yerinde değildir. Dolayısıyla bu şahide, muhtemelen sonradan şimdiki bulunduğu yere nakledilmiş olmalıdır. Başlık kısmı kırık durumda olan şahidenin ölçüsü, 115x32x8 cm'dir.

Şahide üzerinde kitabe dışında süsleme unsuruna yer verilmemiştir. Alçak kabartma olarak işlenen kitabe çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Şahidenin doğu (iç) yüzeyine Osmanlı Türkçe'si ile ve mâil celî ta'lik hat kullanılarak 17 satır olarak yazılan kitabenin orijinal metni ve okunuşu şöyledir:

- 1- *Âh zi-dest-i ecel* ۱- آه زدست اجل
- 2- *Mâ sivâyı eyleyüb tavsif ile tec-rûbe* ۲- ماسواین ایلیوب توصیف ایله تجربه
- 3- *Hoş demişler küllü mâ fi'l-keveni zillün ev hayâlün* ۳- خوش demişler کل ما فی الکنون ظل او خیال
- 4- *Âkıl olan dâim eşyâya bakar bu noktadan* ۴- عاقل اولان دائم اشیایه بقار بو نقطه دن
- 5- *Vermez ona âlemin varı yoğu zevk-i melâl* ۵- ویرمز آکا عالمک واری یوغی ذوق ملال
- 6- *İşte Tahsin Bey dahi bu hâle dikkat eyleyüp* ۶- ایشته تحسین بک دخی بو حاله دقت ایلیوب
- 7- *Eylemişti ömrünü vakf-ı rızâ-yı zi'l-Celâl* ۷- ایله مشدی عمرنی وقف رضای ذی الجلال
- 8- *Sâdikâne hıdmet-i devlette iritdi vücûd* ۸- صادقانه خدمت دولتده ایرتدی وجود

⁵ Ebced hesabı olan bu satırdaki harflerin değerleri toplandığında Müftü-zâde Haydar Efendi'nin vefat tarihi olan 1307 sayısı elde edilmektedir.

- 9- *Elliyeye varmıŐtı ancak itdi
Hakk'a intik l* 9- اللییه وارمشدی انجق ایتدی حقه انتقال
- 10- *Őaf i olsun hazret-i sıbt-ı Nebi
r z-i cez * 10- Őافع اولسون حضرت سبب نبی روز جزا
- 11- *V r ise taksiri afv ide il hi b -
zev l* 11- وار ایسه تقصیری عفو ایده الهی بی زوال
- 12- *H t fi tarihini Hâfız  ıktı  ar
etraftan* 12- هاتفی تاریخنی حافظ  ققدی  ار اطرافدن
- 13- *Eyledi Tahsin Bey   y z yedi-
de irtih l⁶* 13- ایلدی تحسین بک او  یوز یدیده ارتحال
- 14- *Canik Sancağı muhasebecisi* 14- جانک سنجاđی محاسبه جیسی
- 15- *Tahsin Bey Efendi'nin rûhuna* 15- تحسین بک افندی'نک روحنه
- 16- *Rızaen li'llâhi te l  fâtiha* 16- رض  للہ تعالی فاتحه
- 17- *Sene 1307* 17- 1307 سنه

4- Cûdî'ye Ait Kitabeler

a- Kaptan-zâde Mustafa Vasfi Efendi'nin Mezarı

Hicri 1322 (M. 1904) yılında vefat eden Derviş Kaptan-zâde Mustafa Vasfi Efendi'ye ait mermer malzemeden mamul mezar taşı (Resim 9), başlıklı prizmal Şahide Şeklinde düzenlenmiştir. Mezarlık içindeki caminin doğusunda bulunan mezarın ayak taşı ve Şahideleri taşıyan unsurları yerinde değildir. Genel görüntüsü itibariyle sağlam olan Şahide, daha yeni olduğu anlaŐılan betonarme bir mezar kuŐađına dayandırılmıŐ durumdadır. Dolayısıyla söz konusu Şahide, muhtemelen sonradan Şimdiki bulunduğu yere konmuŐ olmalıdır. Başlık kısmında sarıklı bir fesin yer aldığı Şahidenin  l leri 110x27x8 cm Őeklinindedir.

Şahide üzerinde herhangi bir tezyinata yer verilmemiştir. Alçak kabartma tekniği ile işlenen 13 satırlık kitabe çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Şahidenin i  yüzeyindeki Osmanlı Türkçe'si ile ve celi ta'lik hatla yazılan kitabenin orijinal metni ve okunuşu Őoyledir:

⁶ Ebced hesabı olan bu satırdaki harflerin değeri toplandığında 1311 sayısı elde edilmektedir. Bu ise istenen tarihten 4 fazladır. Ta'miyeli tarihin kullanıldığı bu hesaplamada hattat bir önceki satırda " ıktı  ar-ı etraftan" ibaresiyle sonuçtan 4 ( ar Farsça 4 anlamındadır)  ıkarılması gerektiğine işaret etmiştir.

- 1- *Hüve'l-bâkî* ۱- هو الباقي
- 2- *Zâir encâmın budur mahsûl-i âmâlin budur* ۲- زائر انجاءك بودر محصول آمالك بودر
- 3- *Bin yıl olsan kâm-ver âlem-de bir vefk-i merâm* ۳- بيك ييل اولسهك كامور عالمده بر وفق مرام
- 4- *İşte meşhûdun olan kabri hazînemin sâkini* ۴- اشته مشهودك اولان قبر حزينمك ساكني
- 5- *Çeşm-i ibret yine arz etmektedir bir ders-i tâm* ۵- چشم عبرت ينه عرض ايتمكده در بر درس تام
- 6- *Tu'menin siyâh etmiş ânu baht-ı siyâh* ۶- طعمه نك سياه ايتمش آني بخت سياه
- 7- *Hayli demler kendine olmuş mekîn hakkıyla râm* ۷- خيلى دملر كندينه اولمش مكين حقييله رام
- 8- *Eyleyüp her dem tenzilgâh-ı rahmet kabrini* ۸- ايليوب هر دم تنزلكاه رحمت قبريني
- 9- *Rûhuna firdevs-i me'vâ eylesün Rabbü'l-enâm* ۹- روحنه فردوس مأوى ايلسون رب الانام
- 10- *Gel üç ihlâs ile Cûdî sen de yaz târîhini* ۱۰- گل اوج اخلاص ايله جودى سنده ياز تاريخيني
- 11- *Mustafa Vasfî Efendi kıldı cinânî makâm* ۱۱- مصطفى وصفى افندى قيلدى جنانى مقام
- 12- *Dervîş Kaptan-zâde Mustafa Vasfî Efendi'nin* ۱۲- درويش قپودان زاده مصطفى وصفى افدينك
- 13- *Rûhuna fâtiha sene 1322* ۱۳- روحنه فاتحه سنه ۱۳۲۲

b- Kefeli-zâde Hafız Ahmed Efendi'nin Mezarı

Cûdî'ye ait diğerkitabe ise Kefeli-zâde Hafız Ahmed Efendi'ye ait mezar (Resim 11, 13) için yazılmıştır. Hicri 1335 (M.1916) yılında vefat eden Kefeli-zâde Ahmed Efendi'nin mermer malzeme kullanılarak yapılan mezarı, üstü açık dikdörtgen lahit şeklindedir. Halen büyük ölçüde sağlam olduğunu tespit ettiğimiz kabir, mezarlık içindeki caminin güneyinde yer almaktadır. Mezarın baş taşı, başlıklı prizmal şahide; ayak

taşı, sivri kemerli Şahide biçimindedir. Baş taşı Şahidesi üzerinde kitabe hariç tezyinat görülmezken ayak taŐında bitkisel karakterli süsleme göze çarpmaktadır. Kitabenin yer aldđđı baş taŐının  l uŐ , 107x30x6 cm'dir. Şahidenin başlık kısmındaki Aziziye kalıplı fesin çapı 19 cm, yüksekliği 17 cm'dir. Sivri kemerli prizmal Şahide Şeklinde düzenlenmiŐ olan ayak taŐının  l uŐleri ise 107x30x6 cm Şeklindedir. Şahide yüzeyinde vazo içinde yükselen serbest  i ek motifi yüzeyi kaplamaktadır. Mermer kaplama olan lahit yüzeylerinde, ince silmelerle konturlanmıŐ barok karakterli yaprak rölyefleri görülmektedir. Bu kaplamalar kısmen dökülmüŐ ve kırılmıŐ durumdadır. Söz konusu bu lahdin boyu 190, eni 78 ve yüksekliği 68 cm'dir.

Nefis bir celi sülüs hatla Osmanlı Türkçe'si ile yazılmış olan kitabe, baş taŐının doğu (i ) yüzeyini boydan boya kaplamaktadır. Yatay çizgilerle birbirinden ayrılmıŐ 14 satırlık kitabede medfunun vefat tarihi ebced hesabı ile de düŐülmüŐtür. Bahse konu kitabenin orijinal metni ve okunuşu Şöyledir:

1- <i>�h mine'l-mevt</i>	�- �h min al-mawt
2- <i>Olmaya pek dild�de i'm�n zira dehr-i d�n</i>	�- �wliyye bak dildade amari zira dehdun
3- <i>Bir mis�fir h�nedir s�kk�ni ebn�-yı seb�l</i>	�- bir misafir xane der skani abay seb�l
4- <i>Yaza el t� devr-i �demden beri ecd�dını</i>	�- ya de al tadur ademden beri ajdadiki
5- <i>M�dde�-yı v�kıa istersen ey g�f�l del�l</i>	�- medeyi waceh astersak ay g�f�l del�l
6- <i>Siyemm� k�fi bir kere çeşm-i ibreti</i>	�- siyma k�fi bir kere çeşm ebreti
7- <i>Kabr-i hüzn-eng�z H�fiz Ahmed'e tevc�h kil</i>	�- kabir hüzn ankiz hafiz amehde tucih kil
8- <i>Kıldı terk-i m�-meleke �kabet azm-i bek�</i>	�- kıldı terk ma melke �kabet azm beka
9- <i>Rahmetinden kulmasın mehc�r �n� Rabb-i cel�l</i>	�- rahmetinden kulmasun mehc�r �n� rabb cel�l
10- <i>C�d� gel bir fâtiha terd�f kil târihine</i>	�- c�d� gel bir f�t�he terdif kil tarihine

11- Aldı Hâfız Ahmed'i eyvâh kim Mevlâ bu yıl ⁷	۱۱- الدی حافظ احمدی ایواہ کیم مولی بو بیل
12- Trabzon hicret-zede-gânından	۱۲- طریزون ہجرتزدہ کانندن
13- Kefeli-zâde Hâfız Ahmed	۱۳- کفہ لی زادہ حافظ احمد
14- Efendi'nin rûhuna fâtiha	۱۴- افندی نیک روحنہ فاتحہ
15- Sene 1335	۱۵- سنہ ۱۳۳۵

Değerlendirme

Bu makalenin konusunu teşkil eden mezar taşları, bir bütün olarak Osmanlı'nın son dönemine ait mezar taşları ile form, süsleme ve kitabe düzeni açısından benzerlik göstermektedir. Genel olarak kitabelerde, ziyaretçilere öğüt verme, nasihat etme temaları öne çıkmış ve ölenin kimlikleri ile ilgili bilgiler sunularak medfun için dua edilmesi istenmiştir. Kimi kitabelerde ise, dönemine göre yeni sayılabilecek, ölüme serzeniş ifadeleri görülebilmektedir. Bu durum sosyal hayattaki değişimin izleriyle ilgili ipuçları sunması yönüyle de ilgi çekicidir⁸.

İncelediğimiz mezar taşları genellikle sağlam durumdadır. 3.b, 4 ve 5.a no'lu başlıklar altında incelenen şahidelerin başlıkları kırıktır. Mezarların tamamının erkeklere ait olması ayrıca dikkat çekicidir. 20.yy'a tarihlenen son iki mezar hariç diğerleri 19.yy'a aittir. Tamamı Osmanlı Türkçe'si ile yazılmış olan kitabelerin ilk dördü mâil celi ta'lik, beşincisi celi ta'lik, son kitabe ise cel'i sülûs hatla yüzeye işlenmiştir. Ta'lik yazının kitabelerde bu kadar fazla kullanılması, bu yazının Osmanlı döneminde her türden kitabe yazımında tercih edilmesiyle yakından ilgilidir⁹.

1 no'lu örnekte incelediğimiz mezar taşı kitabesini, metin içinde ismini "ey Hulusi" (Resim 2) olarak ifade eden şairin kimliği ile ilgili elimizde her hangi bir bilgi mevcut değildir.

2 no'lu başlık altında incelediğimiz ve kitabelerinde "sabri'ya" mahlasını kullanan (Resim 4, 6) şair Sabri ile ilgili bilgi bulunamamıştır.

⁷ Ebced hesabı ile tarih düşünülmüş olan bu satırdaki harflerin değerleri toplandığında 1334 sayısı elde edilmektedir. Ta'miyeli tarihin kullanıldığı bu hesaplamada bir önceki satırdaki "gel bir fâtiha terdif kıl târihine" ibaresi, sonuca bir eklenmesi gerektiğini ifade eder. Bilindiği gibi "terdif" yürüt, ilave et anlamlarına gelmektedir.

⁸ Laqueur, İstanbul'daki mezar taşları ile ilgili yaptığı çalışmada, son dönem mezar taşlarında benzer biçimde, batı etkisiyle oluşan ve dini izler taşımayan, özellikle ölümden duyulan acı ve üzüntünün dile getirildiği serzeniş ifadelerinin görüldüğünü ifade eder. Bkz. H. P. Laquer, **Hüve'l-Baki**, İstanbul, 1997, s. 83.

⁹ Kunuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Muhiddin Serin, **Hat San'atımız**, İstanbul, 1982, s. 67.

3 no'lu mezar taşı kitabesi, Trabzon'lu Tayyip-zâde Hafız Zühdi Efendi'ye aittir. Hacı Hafız Tayyip Efendi'nin oğlu olan Hafız, 1270 yılında Trabzon'da doğmuştur. Tahsilini memleketinde tamamladıktan sonra uzun bir müddet çeşitli memuriyetlerde bulunmuştur. Ağustos 1914 tarihinde İstanbul'a giderken binmiş olduğu geminin batması sonucu vefat etmiştir. Basılı pek çok eseri bulunan Tayyip-zâde Hafız Zühdi Efendi, eserlerinde "Hafız" (Resim 8) mahlasını kullanmaktaydı. Şairin, Trabzon'daki mezarlıklarda, pek çok mezar taşı kitabesi yazdığı da bilinmektedir¹⁰.

4 no'lu başlık altında incelediğimiz mezar taşı kitabeleri ise, dönemin tanınmış simalarından Trabzon'lu Muallim Cûdî'nin eseridir. Muallim İbrahim Cûdî (Resim 12, 15), Küçük İbrahim Ağa-zâde İskender Paşa müderrislerinden Yomralı Hacı Mehmet Efendi'nin oğludur. 1281 yılında Trabzon'da doğan Cûdî, genç yaşta babasını kaybetmiştir. İlk tahsilini memleketi Trabzon'da tamamladıktan sonra Hicaz ve Mısır'a giderek öğrenimini tamamlamıştır. Trabzon'a döndükten sonra çeşitli memuriyetlerde bulunan Cûdî, Kurtuluş Savaşı yıllarında Trabzon'da kurulan Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin başkanlığını da yapmıştır. Trabzon'un işgali yıllarında Ankara'ya giden Cûdî, işgalin sona ermesinden sonra geri dönerek şehrin müftüsü olmuştur. Atatürk, 15 Eylül 1924 tarihindeki Trabzon ziyareti sırasında, şehrin müftüsü olan Muallim İbrahim Cûdî ile görüşmüştür. 13 Nisan 1926 yılında vefat eden Cûdî'nin kabri şehir mezarlığında bulunmaktadır. Cûdî alim, şair, müftü, muallim ve yazar olarak devrinin önemli şahsiyetlerindedir. Yayınlanmış pek çok eserinin yanı sıra "Cûdî" mahlasıyla, Trabzon'daki değişik mezarlıklarda bulunan mezar taşı kitabeleri de yazmıştır¹¹.

Samsun Merkez Kökçüoğlu Mezarlığı'nda yer alan ve metin içinde şair adları genellikle rumuz halinde ifade edilmiş kitabelerin, dönemin tanınmış şahsiyetlerine sipariş usulüyle yazdırıldığı anlaşılmaktadır. Öyle görünüyor ki sipariş usulüyle kitabe yazımı için farklı yörelerdeki şairlere de müracaat edilmiştir. Muhtemelen mezar kitabesi yazımında ustalığı bilinen şairlere bu anlamda müracaat edilmiş olmalıdır. Dikkati çeken diğer bir nokta ise, mezar taşlarında, zamanla tezyinattan daha çok kitabe yazımının ve dolayısıyla hat sanatının ön plana çıktığının görülmesidir. Bir başka dikkati çeken husus ise, bu taşlarda yazı kadar muhtevanın da önem kazanmasıdır. İncelediğimiz mezarlarda, özellikle kitabelerin yazılı olduğu baş taşlarında, süslemeye oldukça nadir ve faz-

¹⁰ Geniş bilgi için bkz. Murat Yüksel, **Geçmişten Günümüze Trabzon Şairleri I**, Trabzon, 1993, s. 279-299; **Trabzon'da Türk-İslam Eserleri ve Kitabeleri**, Trabzon, 2000, C. II, s. 146, 365; C. III, s. 43, 57, 61, 63, 212, 255; C. IV, s. 55, 336; C. V, s. 165.

¹¹ Geniş bilgi için bkz. Yüksel, **Geçmişten Günümüze ...**, s. 355-373; **Trabzon'da ...**, C. II, s. 148, 160, 181, 183, 254, 360, 365; C. III, s. 110, 116, 125, 155, 195, 199, 217, 219, 339, 394; C. IV, s. 332, 347; C. V, s. 314.

la ehemmiyet gösterilmeden yer verilmiş olması, bu durumun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Özellikle hat sanatı açısından mükemmel bir kitabe olarak telakki ettiğimiz Kefeli-zade'ye ait son örnekte, baş taşı şahidesi üzerinde, süslemeye hemen hiç yer verilmemiştir. Öyle görünüyör ki mezar taşı yapımında zamanla kitabe hattı ve muhtevası, süslemenin önüne geçmeye başlamış olmalıdır. Bu durumda kitabeyi yazan şairler de isimlerini, eserlerinde zikretmeye değer görmeye başlamıştır.

Resim 1- Kitabesi Hulusi tarafından yazılan Samsun Müftüsü Ahmet Efendi'ye' ait mezar taşı

Resim 2- Hulusi'nin kullandığı mahlastan detay

Resim 3- Kitabesi Sabri tarafından yazılan
Kel Onbaşı'ya ait mezarın baş ve ayak taşı Şahideleri

Resim 4- Sabri'nin kullandığı mahlastan detay

Resim 5- Kitabesi Sabri tarafından yazılan
Müftü-zade Haydar Efendi'ye ait baş ve ayak taşı şahidesi

Resim 6- Sabri'nin kullandığı mahlastan detay

Resim 7-Kitabesi Tayyip-zade Hafız Zühdi Efendi tarafından yazılan
Tahsin Bey'e ait mezar taşı

Resim 8- Tayyip-zade Hafız Zühdi Efendi'nin mahlasından detay

Resim 9- Kitabesi Muallim İbrahim Cûdî tarafından yazılan
Derviş Kaptan-zâde Mustafa Vasfi Efendi'ye ait mezar taşı

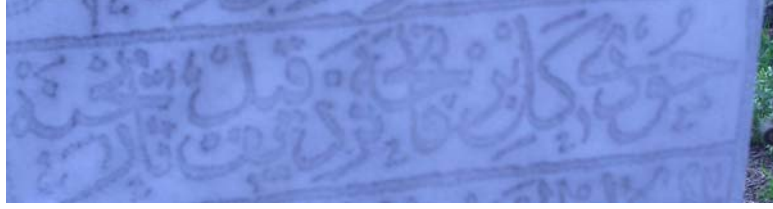

Resim 10- Muallim İbrahim Cdİ'nin mahlasından detay

Resim 11- Kitabesi Muallim İbrahim Cdİ tarafından yazılan
Kefeli-zâde Hafız Ahmed Efendi'ye ait mezar

Resim 12- Muallim İbrahim Cüdi'nin mahlasından detay

Resim 13- Kefeli-zade Hafız Ahmet Efendi'ye ait
mezardaki baş ve ayak taşı şahidesi